

Novi standardi CPT-a u pogledu policijskog pritvora

*Izvod iz 12. Općeg izvještaja,
objavljeni 2002. godine*

33. Za dobro funkcioniranje društva neophodno je da policija ima ovlast uhapsiti, privremeno pritvoriti i ispitivati osumnjičenike za kaznena djela i druge kategorije osoba. Međutim, te ovlasti same po sebi sadrže rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja. Bit rada CPT-a je u iznalaženju načina za smanjivanje tog rizika na apsolutno najmanju mjeru bez nepotrebnog ometanja policije u pravilnom obavljanju njezinih dužnosti. Zabilježene su ohrabrujuće pojave na području policijskog pritvora u nizu zemalja; no nalazi CPT-a također vrlo često ističu potrebu za konstantnom budnošću.

34. **Ispitivanje osumnjičenika za kaznena djela** stručan je posao koji zahtijeva specifičnu obuku kako bi se obavljao na zadovoljavajući način. Prije svega, potrebno je kristalno jasno definirati *sam cilj takvog ispitivanja*: taj cilj treba biti dobivanje tačnih i pouzdanih informacija radi otkrivanja istine o pitanjima koja su predmet istrage, a ne dobivanje priznanja od nekoga koga službene osobe koje obavljaju ispitivanje unaprijed smatraju krivim. Uz osiguranje primjerene obuke, izrada kodeksa ponašanja prilikom ispitivanja osumnjičenika za kaznena djela uvelike će pripomoći da osobe koje provode zakon poštuju gore navedeni cilj.

35. Tokom godina, delegacije CPT-a razgovarale su s velikim brojem osoba lišenih slobode u raznim zemljama koje su izrekle vjerodostojne tvrdnje o tome da su bile fizički zlostavljane ili zastrašivane na drugi način, ili im se prijetilo od strane pripadnika policije koji su u toku ispitivanja nastojali dobiti priznanja. Samo je po sebi očito da krivično-pravni sistem koji se najviše oslanja na *priznanje kao dokazni materijal* stvara poticaje da službene osobe uključene u istragu zločina – a koje su često pod pritiskom ostvarivanja rezultata – pribjegu fizičkoj ili psihološkoj prisili. U kontekstu sprečavanja mučenja i drugih oblika zlostavljanja, od temeljne je važnosti razviti metode provođenja istrage zločina koje će smanjiti oslanjanje na priznanja te druge dokaze i podatke dobivene ispitivanjem s ciljem osiguranja osuđujuće presude.

36. **Elektroničko (tj. audio i/ili video) snimanje policijskih razgovora** predstavlja važnu dodatnu mjeru zaštite protiv zlostavljanja osoba lišenih slobode. CPT sa zadovoljstvom primjećuje da sve veći broj zemalja razmatra uvođenje takvih sustava. Takvo sredstvo može osigurati cjelovit i autentičan zapis o postupku vođenja razgovora, čime će se bitno olakšati istraga o navodima o zlostavljanju. To je u interesu i osoba koje je policija zlostavljala, i policajaca suočenih s neutemeljenim navodima da su primijenili fizičko zlostavljanje ili psihološki pritisak. Elektroničko snimanje policijskih razgovora smanjuje i mogućnost da optuženici kasnije lažno poreknu da su dali određena priznanja.

37. CPT je u više navrata i u više zemalja otkrio krajnje zastrašujuće **prostorije za ispitivanje**: na primjer, prostorije potpuno obojene u crno i opremljene svjetiljkama usmjerenima na sjedalo gdje se nalazi osoba podvrgnuta ispitivanju. Takvim sredstvima nije mjesto u policijskoj službi.

Osim odgovarajućeg osvjetljenja, grijanja i prozračivanja, prostorije za obavljanje razgovora trebaju omogućiti svim učesnicima u postupku obavljanja razgovora da sjede na sjedalima sličnog stila i standarda udobnosti. Osoba koja obavlja razgovor ne smije imati dominantan (npr. povišen) ili udaljen položaj u odnosu na osumnjičenika. Osim toga, boje u prostoriji trebaju biti neutralne.

38. U nekim se zemljama CPT susreo s praksom **stavljanja poveza preko očiju** osobama u policijskom pritvoru, osobito tokom razdoblja ispitivanja. Delegacije CPT-a dobile su različita – i često proturječna – objašnjenja pripadnika policije o svrsi te prakse. Temeljem informacija prikupljenih tijekom godina, CPT shvaća da se u mnogim, ako ne i većini slučajeva, osobama stavlja povez preko očiju kako ne bi mogle identificirati osobe zadužene za provođenje zakona koje ih zlostavljaju. Čak i u slučajevima kada nema fizičkog zlostavljanja, stavljanje poveza preko očiju pritvorenoj osobi – a posebno osobi koja je podvrgnuta ispitivanju – predstavlja oblik okrutnog ponašanja, čiji će učinak na dotičnu osobu često biti jednak psihološkom zlostavljanju. CPT preporučuje da se izričito zabrani stavljanje poveza preko očiju osobama u policijskom pritvoru.

39. Nije neuobičajeno da CPT pronade **sumnjive predmete** u policijskim prostorijama, kao što su drveni štapovi, drške metle, palice za baseball, metalne šipke, dijelove debelog električnog kabla, lažno oružje ili noževe. Postojanje takvih predmeta u više je navrata učinilo uvjerljivima navode koje su zaprimile delegacije CPT-a, a prema kojima su osobe držane u navedenim prostorijama bile izložene prijetnjama i/ili udarane takvim predmetima.

Uobičajeno objašnjenje pripadnika policije o takvim predmetima jest da su oduzeti od osumnjičenika i da će biti upotrijebljeni kao dokazni materijal. Činjenica da su navedeni predmeti redovito neoznačeni i često nađeni razasuti po prostorijama (katkad smješteni iza zavjesa ili ormara) samo pobuđuje skepticizam u pogledu takvog objašnjenja. Kako bi se izbjegla nagađanja o neprimjerenom ponašanju pripadnika policije i otklonili mogući izvori opasnosti i za osoblje i za pritvorenike, predmeti oduzeti s ciljem korištenja kao dokaznog materijala trebaju uvijek biti propisno označeni, evidentirani i pohranjeni u prostoriji određenoj za tu namjenu. Svi ostali predmeti gore navedene vrste trebaju biti uklonjeni iz policijskih prostorija.

40. Od samog početka svojih aktivnosti CPT se zauzimao za tri prava osoba u policijskom pritvoru: **pravo pristupa odvjetniku, pravo pristupa liječniku i pravo da se o pritvaranju obavijesti rođak ili treća osoba po vlastitom izboru**. Na temelju preporuka CPT-a mnoge su države poduzele korake s ciljem uvođenja ili jačanja tih prava. Naime, pravo pristupa advokatu tokom policijskog pritvora sada je široko priznato u zemljama koje je CPT posjetio; u malobrojnim zemljama gdje to pravo još ne postoji, postoje planovi o njegovom uvođenju.

41. Međutim, u nizu zemalja postoji znatna nevoljkost u smislu primjene preporuke CPT-a da **pristup advokatu** bude zajamčen od samog početka pritvora. U nekim zemljama osobe koje je pritvorila policija stječu to pravo tek nakon što su provele određeno vrijeme u pritvoru; u drugima, pravo stupa na snagu tek nakon što je pritvorena osoba formalno proglašena “osumnjičenikom”.

CPT je opetovano naglašavao da je, prema njegovom iskustvu, rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći u razdoblju neposredno nakon lišavanja slobode. Sukladno tome, mogućnost da osobe u policijskom pritvoru imaju pristup advokatu u tom razdoblju temeljno je jamstvo protiv zlostavljanja. Postojanje takve mogućnosti imaće odvratajući učinak na one koji namjeravaju zlostavljati pritvorene osobe; osim toga, advokat je u položaju poduzeti primjerene korake ako se zlostavljanje doista dogodi. CPT uviđa da iznimno može na određeno vrijeme biti

nužno odgoditi pristup pritvorene osobe odvjetniku po njezinom izboru, u cilju zaštite legitimnih interesa policijske istrage. No, to ne smije dovesti do potpunog uskraćivanja prava pristupa advokatu u navedenom razdoblju. U takvim je slučajevima potrebno osigurati pristup drugom neovisnom advokatu.

Pravo pristupa advokatu mora obuhvaćati pravo razgovora s njim nasamo. Navedena osoba također treba, u načelu, imati pravo na prisustvo advokata tokom bilo kojeg ispitivanja koje provodi policija. Naravno, to ne treba sprečavati policiju da ispita pritvorenu osobu o hitnim pitanjima, čak i ako advokat nije prisutan (možda nije trenutno dostupan), niti isključiti zamjenu advokata koji ometa propisno provođenje ispitivanja.

CPT je također naglašavao da pravo pristupa advokatu trebaju imati ne samo osumnjičenici za kaznena djela, nego i svako ko ima zakonsku obavezu biti prisutan – i boraviti – u policijskoj ustanovi, npr. kao “svjedok”.

Nadalje, kako bi pravo pristupa advokatu bilo potpuno primjenjivo u praksi, potrebno ga je na odgovarajući način osigurati osobama koje nisu u mogućnosti platiti advokata.

42. Osobe u policijskom pritvoru trebaju imati formalno priznato pravo **pristupa liječniku**. Drugim riječima, liječnika je uvijek potrebno pozvati bez odlaganja ako osoba traži liječnički pregled; pripadnici policije ne bi smjeli nastojati filtrirati takve zahtjeve. Nadalje, pravo pristupa liječniku treba obuhvaćati pravo osobe u pritvoru da ju pregleda, ako navedena osoba to želi, liječnik po vlastitom izboru (uz liječnički pregled koji obavlja liječnik kojeg je pozvala policija).

Svi liječnički pregledi osoba u policijskom pritvoru moraju se obavljati izvan slušnog domašaja službenika za provođenje zakona i, osim ako dotični liječnik ne zahtijeva drukčije u određenom slučaju, izvan vidokruga tih službenika.

Važno je i da osobe koje su puštene iz policijskog pritvora, a nisu bile izvedene pred suca, imaju pravo izravno zatražiti liječnički pregled/potvrdu priznatog liječnika sudske medicine.

43. **Pravo pritvorene osobe da se o njezinom pritvaranju obavijesti treća strana** treba u načelu biti zajamčeno od samog početka policijskog pritvora. Naravno, CPT priznaje da vršenje ovog prava može podlijegati određenim iznimkama kako bi se zaštitili legitimni interesi policijske istrage. Međutim, takve je iznimke potrebno jasno definirati i strogo vremenski ograničiti, a njihova primjena treba biti praćena odgovarajućim mjerama zaštite (npr. kašnjenja u obavještanju o pritvoru i razlozi odlaganja trebaju se pismeno zabilježiti, te ih treba odobriti viši policijski službenik koji nije povezan s predmetom, ili tužilac).

44. Prava osoba lišenih slobode neće vrijediti mnogo ako te osobe ne znaju za njihovo postojanje. Dakle, neophodno je osobe u policijskom pritvoru **izričito upoznati o njihovim pravima** bez odlaganja i na jeziku koji razumiju. Kako bi se provedba toga osigurala, osobama u policijskom pritvoru potrebno je odmah po pritvaranju na sistematski način dati obrazac koji jasno navodi ta prava. Osim toga, od dotičnih je osoba potrebno zatražiti da potpišu izjavu kojom potvrđuju da su obaviještene o svojim pravima.

45. CPT je u nekoliko navrata naglašavao **ulogu sudske i tužilačke vlasti** u suzbijanju policijskog zlostavljanja.

Na primjer, sve osobe u policijskom pritvoru za koje je predloženo upućivanje u zatvor trebaju biti fizički izvedene pred suca koji mora odlučiti o tom pitanju; još uvijek ima zemalja koje je CPT posjetio, u kojima se ovo ne događa. Izvođenje osobe pred suca pravodobno će omogućiti

osumnjicheniku za kazneno djelo koji je zlostavljan da uloži prigovor. Nadalje, čak i u nedostatku izričitog prigovora sudac će moći djelovati na vrijeme ako postoje druge naznake o zlostavljanju (npr. vidljive ozljede; opći izgled ili ponašanje osobe).

Naravno, sudac mora poduzeti odgovarajuće korake kada postoje naznake da je možda došlo do zlostavljanja od strane policije. U tom pogledu, uvijek kada osumnjičenici za kazneno djelo koji su izvedeni pred suca nakon policijskog pritvora iznose tvrdnje o zlostavljanju, sudac treba pismeno zabilježiti takve navode, odmah narediti liječnički pregled liječniku sudske medicine i poduzeti potrebne korake kako bi se navodi propisno istražili. Takav je pristup potrebno primijeniti bez obzira ima li dotična osoba ili nema vidljive vanjske ozljede. Osim toga, čak i u nedostatku izričitog navoda o zlostavljanju, sudac treba zatražiti liječnički pregled od liječnika sudske medicine uvijek kada postoje drugi razlozi zbog kojih se može vjerovati da je osoba izvedena pred njega mogla biti žrtva zlostavljanja.

Revno ispitivanje svih pritužbi od strane sudskih i drugih mjerodavnih vlasti o zlostavljanju od strane službenika koji provode zakon, te izricanje odgovarajuće kazne kada je to primjereno, imat će snažan odvraćajući učinak. Nasuprot tome, ako te vlasti ne poduzmu učinkovite mjere u vezi s pritužbama koje su im upućene, službenici koje provode zakon i sklone su zlostavljati osobe koje su u njihovom pritvoru brzo će povjerovati da to mogu činiti nekažnjeno.

46. Katkad može biti potrebno **dopunsko policijsko ispitivanje osoba upućenih u istražni zatvor**. CPT smatra da bi sa stajališta sprečavanja zlostavljanja bilo daleko bolje da se takvo ispitivanje odvija u navedenom zatvorskom objektu umjesto u policijskim prostorijama. Povratak osobe iz istražnog zatvora u policijski pritvor radi daljnjeg ispitivanja treba tražiti i odobriti samo kada je to apsolutno neizbježno. Također je potpuno jasno da u onim iznimnim okolnostima kada se osoba iz istražnog zatvora vraća u policijski pritvor, on/ona treba uživati sva tri prava navedena u odlomcima 40. do 43.

47. Policijski pritvor je (ili bi barem trebao biti) razmjerno kratkog trajanja. Ipak, **uslovi pritvora u policijskim ćelijama** moraju zadovoljiti određene *temeljne uslove*.

Sve policijske ćelije trebaju biti čiste i razumne veličine¹ za broj osoba koje su u njima smještene, i imati odgovarajuće osvjetljenje (tj. dovoljno za čitanje, pri čemu se ne računaju razdoblja spavanja); poželjno je da ćelije imaju prirodno svjetlo. Nadalje, ćelije trebaju biti opremljene sredstvom za odmaranje (npr. fiksiran stolac ili klupa), a osobama koje preko noći moraju ostati u pritvoru treba osigurati čist madrac i čistu posteljinu. Osobe u policijskom pritvoru trebaju imati pristup odgovarajućem sanitarnom čvoru u pristojnom stanju te odgovarajućim sredstvima za pranje. Trebaju imati neometan pristup pitkoj vodi, i potrebno im je davati hranu u primjereno vrijeme, uključujući najmanje jedan puni obrok (tj. nešto krepkije od sendviča) svaki dan. Osobama koje su u policijskom pritvoru 24 sata ili dulje potrebno je, u mjeri u kojoj je to moguće, omogućiti svakodnevnu rekreaciju na svježem zraku.

Mnoge prostorije za policijski pritvor koje su posjetile delegacije CPT-a ne ispunjavaju ove minimalne standarde. To je posebno štetno za osobe koje se nakon pritvora pojavljuju pred sudom; osobe se prečesto izvode pred suca nakon što su provele jedan ili više dana u nezadovoljavajućim i prljavim ćelijama, gdje im nisu ponudeni odgovarajući odmor ni hrana, kao ni mogućnost da se operu.

¹ Glede veličine policijskih ćelija, vidi i stavak 43. 2. Općeg izvješća (CPT/Inf (92) 3).

48. Obveza brige za njih koju policija ima u odnosu na osobe u njezinom pritvoru obuhvaća odgovornost da se osigura njihova *sigurnost i fizički integritet*. Iz toga proizlazi da je pravilan nadzor nad objektima za pritvor integralna sastavnica obaveze čuvanja koju je preuzela policija. Potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da su osobe u policijskom pritvoru uvijek u mogućnosti uspostaviti kontakt s pritvorskim osobljem.

Delegacije CPT-a u više su navrata otkrile da su policijske ćelije udaljene od ureda ili radnih mjesta gdje se uobičajeno nalaze policijski službenici i da nisu opremljene nikakvim sredstvima (npr. sistemom pozivanja) koja pritvorenim osobama omogućuju privući pažnju policijskog službenika. U takvim uslovima postoji znatan rizik da se na razne incidente (nasilje među pritvorenicima; pokušaji samoubistva, požari itd.) neće pravodobno reagirati.

49. CPT je izrazio zabrinutost i zbog prakse uočene u pojedinim zemljama da svaki operativni odjel policije (narkotici, organizirani kriminal, borba protiv terorizma) ima vlastite prostorije za pritvor u kojima rade službenici tog odjela. Komitet smatra da je takav pristup potrebno odbaciti u korist *centralnog objekta za pritvor*, u kojoj radi posebna skupina službenika posebno obučena za pritvorsku službu. To bi gotovo sigurno bilo korisno sa stajališta sprečavanja zlostavljanja. Osim toga, oslobađanje pojedinačnih operativnih odjela od pritvorskih dužnosti moglo bi se pokazati svrsishodnim sa stajališta upravljanja i logistike.

50. Zaključno, **inspekcija policijskih ustanova od strane neovisnog tijela** može dati važan doprinos sprečavanju zlostavljanja osoba koje drži policija i, općenito, pomoći osigurati zadovoljavajuće uslove pritvora. Kako bi zaista bili učinkoviti, posjeti takvog tijela trebaju biti i redoviti i nenajavljeni, a navedeno tijelo treba imati ovlast nasamo razgovarati s pritvorenim osobama. Nadalje, ono treba ispitati sva pitanja koja se odnose na postupanje prema pritvorenicima: evidentiranje pritvora; informacije date pritvorenim osobama o njihovim pravima i stvarno vršenje tih prava (posebno tri prava navedena u odlomcima 40. do 43.); pridržavanje pravila koja uređuju ispitivanje osumnjičenika za kaznena djela; i materijalne uslove pritvora.

Nalazi gore navedenog tijela trebaju biti prosljeđeni ne samo policiji, nego i drugom tijelu koje je neovisno o policiji.